

IEŠKINIO SENATIES INSTITUTO RAIDA LIETUVOJE: MATERIALINIAI IR PROCESINIAI TEISINIAI ASPEKTAI

Artūras Driukas

Lietuvos teisės universiteto Teisės fakulteto Civilinio proceso katedra
Ateities g. 20, 2057 Vilnius
Telefonas 271 45 93
Elektroninis paštas stcpk@ltu.lt
Lietuvos apeliacinis teismas
Civilinių bylų skyriaus pirmininkas
Telefonas 266 34 18
Elektroninis paštas A.Driukas@tic.lt

Pateikta 2002 m. spalio 30 d.

Parengta spausdinti 2003 m. balandžio 24 d.

*Recenzavo Lietuvos teisės universiteto Teisės fakulteto Civilinės ir komercinės teisės katedros docentė dr. **Dangutė Ambrasienė** ir šio fakulteto Civilinio proceso katedros vedėjas dr. **Virgilijus Valančius***

S a n t r a u k a

Straipsnyje apibūdinama ieškinio senaties samprata, paskirtis bei pagrindiniai taikymo principai šiuolaikinėje teisėje, apžvelgiama ieškinio senaties instituto reforma atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, aptariami pagrindiniai Civiliniame kodekse padaryti šį institutą reglamentuojančių teisės normų pakeitimai, ieškinio senaties instituto teisinio reguliavimo bei taikymo perspektyvos. Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, ieškinio senaties reglamentavimas neatitiko pasikeitusių socialinių ekonominių sąlygų bei visuomeninio gyvenimo teisinio reguliavimo bendrųjų principų. 1994 m. Civiliniame kodekse padaryti konceptualūs ieškinio senaties instituto teisinio reguliavimo pakeitimai – įtvirtintas vienodas ieškinio senaties taikymo teisinis režimas visiems civilinės apyvartos subjektams, atkurtas lygiateisiškumo, dispozityvumo, teismo neutralumo principų veikimas taikant ieškinio senaties taisykles. Nustatyta, kad ieškinio senatį teismas visais atvejais gali taikyti tik esant skolininko (atsakovo) reikalavimui. Taikant lyginamąjį metodą straipsnyje taip pat analizuojamos Civilinio kodekso ieškinio senaties instituto teisinio reguliavimo naujovės.

I ž a n g a

Prieš atkuriant Lietuvos nepriklausomybę bei pirmaisiais atkurtos nepriklausomos valstybės metais civilinėje apyvartoje dalyvaujantys subjektai ieškinio senatį, svarbų teisinį svertą, gindami pažeistas teises naudojo palyginti retai. Ir tai visiškai suprantama, nes siaurą šio instituto taikymo poreikį lėmė aiškiai pasenęs teisinis reguliavimas, neatitinkantis pasikeitusių visuomenės socialinių ekonominių sąlygų. Teismų praktika patvirtina, kad šiuo metu ieškinio senatimi naudojamosi labai dažnai ir veiksmingai. Pavyzdžiui, Lietuvos teismai apibendrinami 2000–2001 m. bei 2002 m. pirmojo pusmečio teismų praktiką taikant ieškinio senatį reglamentuojančias teisės normas Lietuvos Aukščiausiajam Teismui atsiuntė per 600 su šiuo klausimu susijusių civilinių bylų. Rinkos santykiai, privati nuosavybė, verslo skatinimas, teisinių santykių apyvartos pagreitinimas – šio instituto teisės normų taikymo variklis. Palyginti su ieškinio senatį reguliuojančių Civilinio kodekso straipsnių skaičiumi, šių teisės normų taikymo bei aiškinimo, instituto raidos perspektyvų problematika, tiek teorinio, tiek praktinio pobūdžio, yra gausi. Tai susiję ne tik su tuo, kad ieškinio senaties institutas reformuotas visai neseniai ir kad civilinių teisinių santykių subjektai bei teisės normas taikantys asmenys nespėjo jo visapusiškai įsisąmoninti. Atskleidžiant ieškinio senaties normų

turinį neretai pasigendama ir teorinio pagrindo. Ilgai trukusiais „visuotinio stabilumo“ laikais tam tiesiog nebuvo jokio reikalo ir erdvės, nes ieškinio senaties teisinis reguliavimas buvo skurdus ir nekintamas, teismų praktika suformuota neatlikus nuodugnesnės ieškinio senaties, kaip reiškinio, analizės. Ieškinio senaties „įrankį“ savo rankose tvirtai laikė teismas, *ex officio* privalėjęs spręsti visus su ieškinio senatimi susijusius klausimus neatsižvelgdamas į šalių valią. Dėl labai siauros ieškinio senatį reguliuojančių normų taikymo srities jų turinio interpretavimui ir instituto plėtrai liko labai mažai galimybių. Ieškovas paprastai privalėjo tik „nepamiršti“ paprašyti atnaujinti pasibaigusį ieškinio senaties terminą ir nurodyti termino praleidimo priežastis, o visus kitus su senatimi susijusius klausimus privalėjo išspręsti teismas. Atsakovas (skolininkas) paveikti bylos baigtį pasibaigus ieškinio senaties terminui negalėjo ir turėjo teisę tik atkreipti teismo dėmesį, kad baigiasi terminas, bei išsakyti su tuo susijusius argumentus. Išskyrus 1964 m. Civilinio kodekso¹ 6 skirsnį, 1970 m. Santuokos ir šeimos kodekso (toliau – SŠK) kelis straipsnius (9, 10 str., 23 str. 2 d.), dar kai kuriuos vežimo teisinius santykius reglamentuojančius įstatymus², kiti privatinis teisinius santykius reguliuavę kodeksai arba įstatymai, apibūdinami terminą kreiptis į teismą su ieškiniu ginti pažeistas teises, sąmoningai ar ne net nevartojo „ieškinio senaties“ termino³. Dėl to iki šiol dažnai ginčijamasi, kokios teisinės prigimties bei paskirties yra vienas ar kitas iš gausybės teisės aktų nurodytų terminų – ieškinio senaties, pretenzinių, įgyjamasis, naikinamasis, procesinis ir kt., ir kokios yra tokių terminų taikymo taisyklės. Teisės terminų įvairovėje susivokti nėra taip paprasta, kaip galėtų atrodyti, teisės doktrinoje ši tema analizuojama retai, todėl praktikoje daroma daug klaidų. Net ir šių dienų teisėkūroje dažnai įvairūs terminai vartojami neatsargiai, nepasvarsčius, kokia jų tikroji prasmė ir reikšmė konkrečiam teisės institutui bei taikymo teisinės pasekmės⁴. Todėl neretai susipina materialinės teisės ir procesiniai terminai, jie neskiriami nuo ieškinio senaties terminų, šie – nuo pretenzinių ar garantinių ir t. t. Nemaža dalis teisinių problemų kyla dėl dviejų sąlygiškai savarankiškų teismų sistemų – bendrosios kompetencijos ir administracinių, nepriklausomai viena nuo kitos formuojamos teismų praktikos taikant tas pačias teisės normas, kai procesiniai, ieškinio senaties arba kitokio pobūdžio terminai taip pat traktuojami skirtingai [žr. 3.1.].

Ieškinio senaties institutui, deja, ne visada skiriamas reikiamas dėmesys ir teismų darbe. Dėl to neretai net visiškai teisėti šalies reikalavimai yra netenkinami arba, priešingai, – neteisėti reikalavimai ginami [žr. 3.2.].

Nurodytos priežastys, susijusios su temos teoriniu bei praktiniu aktualumu, ir paskatino pabandyti bent bendriausiais bruožais atskleisti esminius ieškinio senaties instituto raidos bruožus, pagrindines problemas bei raidos tendencijas.

Ieškinio senaties paskirtis ir samprata šiuolaikinėje teisėje

¹ Šiame straipsnyje duodant nuorodą į iki 2001 m. liepos 1 d. galiojusį Civilinį kodeksą bus vartojama santrumpa 1964 m. CK, o kalbant apie naująjį 2000 m. liepos 18 d. Civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymu Nr. VIII–1864 patvirtintą Civilinį kodeksą (Žinios. 2000. Nr. 74–2262) – vartojamos santrumpos CK, naujasis CK, 2000 m. CK.

² Žr., pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos geležinkelio transporto kodekso 72 straipsnį, Kelių transporto kodekso 56 straipsnį, Prekybinės laivybos įstatymo 75–76 straipsnius, Vidaus vandenių transporto kodekso 69 straipsnį ir kt. // Žinios. 1996. Nr. 59–1402; Nr. 119–2772; Nr. 101–2300; Nr. 105–2393.

³ Žr., pavyzdžiui, 1973 m. Darbo įstatymų kodekso 242 straipsnį, SŠK 59 straipsnį, Patentų įstatymo 41 straipsnio 1 dalį, Prekių ženklų įstatymo 15 straipsnio 3 dalį, 18 straipsnio 7 dalį, 2002 m. Darbo kodekso 296 straipsnį ir kt. // Žinios. 1994. Nr. 8–120; 2000. Nr. 92–2844; 2002. Nr. 64–2569.

⁴ Pavyzdžiui, CK 3.22 straipsnio 4 dalyje, 3.96 straipsnio 1 dalyje, 3.106 straipsnio 4 dalyje, 3.233 straipsnio 3 dalyje, 4.79 straipsnio 3 dalyje, 4.96 straipsnio 1 dalyje 5.8 straipsnyje, 6.108 straipsnyje, 6.406 straipsnio 2 dalyje, 6.537 straipsnio 3 dalyje numatyti terminai pagal jų paskirtį yra ieškinio senaties terminai, tačiau jie kodekse vadinami tiesiog „terminais“ arba „senaties terminais“, kita vertus, tas pats terminas „senatis“ vartojamas ir CK 4.130 straipsnio 6 punkte, 4.134 straipsnio 2 dalyje, 4.136–137 straipsniuose, 4.150 straipsnio 8 punkte, 4.156 straipsnio 2 dalyje, 4.157 straipsnyje, 4.164 straipsnio 3 punkte, nors šiose normose numatyti terminai yra ne ieškinio senaties terminai; dėl laisvai vartotos terminologijos labai nesunku supainioti su ieškinio senaties terminais CK 5.63 straipsnio 1 dalyje, 6.88 straipsnio 1 dalyje, 6.89 straipsnio 1 dalyje numatytus terminus; 1964 m. Civilinio proceso kodekso 406 straipsnyje, 289 straipsnio 2 dalyje numatyti terminai asocijuojasi su ieškinio senaties terminais, tačiau tai yra procesiniai terminai ir pan.

Ieškinio senaties institutas žinomas faktiškai visų valstybių ir visose teisės sistemose. Išskyrus kai kuriuos esminius ieškinio senaties taikymo skirtumus įvairiose valstybėse ieškinio senaties teisinė prigimtis bei paskirtis suvokiama labai panašiai [žr. 2.1.]. Savo teisine prigimtimi ieškinio senatis yra mišrus teisės institutas, nes jis susijęs tiek su materialinės teisės apibrėžtomis civilinių teisinių santykių subjektų teisėmis bei pareigomis, tiek ir su pažeistų subjektinių teisių gynymu tam tikra procesine forma. Nors skirtingose teisės sistemose ieškinio senaties taikymo taisyklės ir skiriasi, ieškinio senatį visada taiko teismas arba kita valstybės arba visuomeninė institucija, ginanti pažeistas asmenų subjektines teises. Mišrus ieškinio senatį reglamentuojančių teisės normų turinys skirtingose valstybėse lėmė šio instituto priskyrimą skirtingoms teisės šakoms – materialinei arba proceso teisei. Tačiau ši aplinkybė savaime taip pat neapibrėžia ieškinio senaties paskirties bei esmės, nes tai priklauso nuo konkretaus ieškinio senaties teisinio reguliavimo. Lietuvoje pripažįstama, kad ieškinio senatį reglamentuoja materialinės teisės normos, nors, suprantama, ieškinio senaties taikymas visada neišvengiamai susijęs su procesine išraiškos forma. Esminių permainų, susijusių su ieškinio senaties, kaip teisinio reiškinio, samprata bei jo paskirtimi visuomenėje per dvylika atkurtos nepriklausomos Lietuvos valstybės metų neįvyko. 1964 m. CK 83 straipsnyje pateiktas ieškinio senaties, kaip įstatyme nustatyto termino pažeistoms teisėms ginti pateikiant ieškinį, apibrėžimas išliko ir 2000 m. Civiliniame kodekse. Naujojo CK 1.124 straipsnis, nors ir kitais žodžiais, tačiau pateikia iš esmės analogišką ieškinio senaties sampratą.

Ieškinio senaties prigimties bei taikymo teisinių pasekmių klausimai teoriniu lygiu Lietuvoje plačiau nebuvo analizuojami ir faktiškai apsiribojama vien šio klausimo aptarimu civilinės teisės vadovėliuose. Tačiau vien palyginus aptariamo teisės instituto buvusį ir dabar galiojantį teisinį reguliavimą galima daryti išvadą, jog iš esmės taip pat nepakito ir ieškinio senaties santykis su asmens subjektine teise, jo teise į teisminę gynybą, teise į ieškinį, teise pareikšti ieškinį [žr. 2.2., p. 85–95; 2.3. p. 223–231; 2.4. p. 126–135]. Civiliniame kodekse išliko nuostata, kad galimybė kreiptis į teismą dėl pažeistos teisės gynimo nepriklauso nuo ieškinio senaties termino, t. y. kad pasibaigus ieškinio senaties terminui išnyksta tik teisė į pažeistos teisės gynybą ieškinio tvarka, bet pati subjektinė teisė ir teisė kreiptis į teismą teisminės gynybos išlieka (1964 m. CK 85 str. 1 d., 514 str. 2 p.; naujojo CK 1.126 str. 1 d., 6.241 str. 1 d. 2 p.). Tokią praktiką nuosekliai formuoja ir Lietuvos teismai [žr. 3.3.]. Tokiai nuostatai pagrįsti netgi atsirado papildomų argumentų, nes nagrinėjant bylą ne tik gali paaiškėti, jog ieškinio senaties terminas nepasibaigęs, buvo sustabdyta ar nutraukta jo eiga, yra pagrindas terminą atnaujinti, bet taikyti ieškinio senatį gali nereikalauti ir skolininkas (atsakovas) (1964 m. CK 1994 m gegužės 17 d. įstatymo Nr. I–459 redakcija, 85 str. 2 d.; naujojo CK 1.126 str. 2 d.). Pagaliau kitoks ieškinio senaties reglamentavimas neabejotinai būtų traktuojamas kaip prieštaraujantis Konstitucijos 30 straipsnio 1 daliai bei Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (toliau tekste – EŽTPLA Konvencija) 6 straipsnio 1 punktui, nesiejantiems teisės kreiptis į teismą teisminės gynybos su tam tikrais terminais. Išliko taip pat ieškinio senatį reguliuojančių normų imperatyvumas ir draudimas šalims susitarus pakeisti ieškinio senaties terminus ir jų skaičiavimo tvarką – 1964 m. CK 84 straipsnio 6 dalis; naujojo CK 1.125 straipsnio 12 dalis [žr. 3.4.]. Atsižvelgiant į bendrą teisės principą, kad atsisakymas teisės negalioja, CK 1.126 straipsnio 3 dalyje šis draudimas dargi sugriežtintas nustatant, kad šalys negali iš anksto atsisakyti taikyti ieškinio senatį.

Nors 2000 m. CK reglamentuojant civilinius teisinius santykius ypač pabrėžiamas „visokeriopos civilinių teisių teisminės gynybos principas“ (CK 1.2 str. 1 d.), būtų per drąsu teigti, kad ieškinio senaties institutas riboja ar varžo asmens teisę gauti teisminę gynybą, t. y. realizuoti teisę į ieškinį materialine teisine prasme, neatsižvelgiant į jokių terminus. Taip plačiai nėra interpretuojamas taip pat ir EŽTPLA konvencijos 6 straipsnis, reikalaujantis tik realios galimybės kreiptis į teismą užtikrinti teisminę gynybą. Vargu ar būtų galima valstybę apkaltinti formaliu požiūriu į asmens pažeistų teisių teisminę gynybą, jei ieškinį teismas atmestų dėl pasibaigusio dešimties, trejų metų ar dar trumpesnio ieškinio senaties termino, nes teisė kreiptis į teismą ir ginti pažeistą teisę asmeniui suteikiama neatsižvelgiant į tai, ar terminas pasibaigęs [žr. 2.5., p. 31; 2.6., p. 163–165]. Tiesa, ieškinio senatį vertinant atsietai nuo kitų

visuomenės reiškinių bei vertybių, galima išvada, jog ieškinio senatis – tai dar viena kliūtis (išskyrus, pvz., nustatytą kreipimosi į teismą formos ir turinio reikalavimų, išankstinės ginčo sprendimo ne teisme tvarkos laikymosi, žyminio mokesčio ir pan.) ginti pažeistas teises teisme. Tačiau teisės literatūroje jau ne kartą rašyta ir argumentuota, kad nė viena teisė nėra ir negali būti absoliuti [žr. 2.7., p. 93–96; 2.8., p. 68–69; 2.9., p. 229]. Tai pasakytina ir apie asmens teisę į teisminę pažeistos teisės gynybą. Visais atvejais būtina laikytis visų visuomeninių santykių dalyvių bei pačios visuomenės skirtingų interesų derinimo bei pusiausvyros principų. Būdamas biosocialinė būtybė, žmogus yra neatsiejamas nuo kitų visuomenės narių – socialinės aplinkos, todėl negali piktnaudžiauti įgyta teise ar teisėtu interesu bei ignoruoti socialinę aplinką [žr. 2.10., p. 213]. CK 1.2 straipsnio 1 dalis įtvirtina ir ne mažiau svarbų teisinio apibrėžtumo principą, apimančią ir draudimą pasibaigus ieškinio senaties terminams civilinių teisinių santykių subjektams taikyti civilinę atsakomybę [žr. 2.8., p. 66; 2.11., p. 63]. Poreikis riboti teisę į pažeistų teisių gynybą pateikiant ieškinį tam tikrais terminais pripažįstamas visose teisės sistemose, skiriasi tik šio instituto konkretaus teisinio reguliavimo būdai ir priemonės (pvz., ieškinio senaties terminų trukmė, eigos pradžios skaičiavimo kriterijai, reikalavimai, kuriems ieškinio senatis netaikoma, ir pan.). Taigi, nors kartais ir pasigirsta radikalių nuomonių, kad ieškinio senaties instituto apskritai reikia atsisakyti, kad toks institutas prieštarauja Konstitucijoje įtvirtintam teisės į teisminę gynybą principui, vis dėlto Lietuvoje, manytume, toks likimas šiam institutui negresia [žr. 2.12.]. Teisės doktrinoje ir teismų praktikoje pripažįstama, kad ieškinio senatis – tai pozityvus reiškinys, įstatymų leidėjo numatytas atsižvelgiant į abiejų teisinio santykio šalių, taip pat visos visuomenės interesus. Jeigu bandytume įžvelgti ilgalaikę šio instituto raidos perspektyvą, atsižvelgiant į civilinių teisinių santykių dinamiką, tobulėjantį visuomenės reiškinių teisinį reguliavimą, augantį visuomenės narių švietimo lygį, naujų technologijų įdiegimą, vis didesnę poreikį teisiniam apibrėžtumui ir visuomenės stabilumui, daugiau argumentų netgi sulauktų išvada, kad, nekvestionuojant pačios teisės į teisminę gynybą, gerokai didesnė tikimybė, jog teisinėmis priemonėmis bus skatinamas kuo greitesnis pažeistų teisių gynimas, pavyzdžiui, trumpinant ieškinio senaties terminus [žr. 2.1., p. 7–8].

Taigi dėl kokių priežasčių dažniausiai asmens teisė į ieškinio patenkinimą ribojama ieškinio senatimi, išskyrus palyginti negausias išimtis, kai ieškinio senatis tam tikriems reikalavimams pareikšti netaikoma? Kodėl tiek anksčiau galiojusioje sovietinėje teisės sistemoje, tiek ir nepriklausomos Lietuvos teisėje neįtvirtintas atvirkštinis principas, kuris užtikrintų pažeistos subjektinės teisės gynimą neatsižvelgiant į praėjusio termino trukmę? Pagrindinė ieškinio senaties instituto įtraukimo į teisės sistemą priežastis buvo ir, reikia manyti, išliko aplinkybė, kad pažeistų teisių gynība pateikiant ieškinį tiesiogiai susijusi su valstybės prievartos priemonių taikymu teisės pažeidėjui. Vis dėlto net ir teisės pažeidėjas turi teisę tikėtis, kad, praėjus tam tikram laikui, santykiai tarp jo ir kreditoriaus taps teisiškai apibrėžti. Jokiais terminais neapribota valstybės prievartos skolininkui grėsmė pažeistų teisinių santykių stabilumą, stabdytų civilinių teisinių santykių raidą. Kita vertus, netgi atsakomybė už gerokai pavojingesnius teisės pažeidimus, pavyzdžiui, nusikaltimus, paprastai ribojama tam tikrais terminais. Civilinių teisinių santykių dalyviams turi būti garantuojama, jog, suėjus įstatymo nustatytam terminui, jų subjektinės teisės teismine tvarka negalės būti nugincytos ir jiems nebus paskirta tam tikra pareiga. Jeigu asmuo, kurio teisė pažeista, ilgą laiką delsia pareikšti ieškinį skolininkui ir jį pareiškia pasibaigus ieškinio senaties terminui, tai paprastai reiškia, jog pats kreditorius arba neįsitikinęs teisės egzistavimu ar jos pažeidimu, arba asmens interesas nėra toks reikšmingas, kad nusvertų abejones dėl ieškinio pareiškimo. Priešinga teisinio santykio šalis ir kiti civilinių teisinių santykių dalyviai gali pagrįstai tikėtis, jog toks asmuo arba atsisako savo teisės, arba nemano, jog jo teisė yra pažeista. Šia „miegančios teisės“ doktrina, aiškinant ieškinio senaties instituto paskirtį, dažnai vadovaujamosi ir teismų praktikoje [žr. 3.5.]. Socialiniu požiūriu tokiais atvejais tikslingiau pareikštą ieškinį atmesti, nei taikyti teisinę prievartą skolininko atžvilgiu. Stabili civilinė apyvarta konkretizuoja asmenų teises ir pareigas bei skatina greitai spręsti iškilusius ginčus. Pagaliau ieškinio senaties institutas skatina teisinių santykių subjektų aktyvumą įgyvendinant jų tarpusavio teises ir pareigas, sutartinę drausmę bei abipusę prievolių vykdymo kontrolę. Kad tarp konflikto ša-

lių kuo greičiau būtų atkurta teisinė taika, tiesiogiai suinteresuota ir visuomenė. Šia prasme įstatymuose nustatyti teisės į gynybą įgyvendinimo terminai siejasi su civilinio proceso jau iškeltoje civilinėje byloje koncentruotumo idėja, nes „kiekvienas teisinis konfliktas yra rimtas asmenų santykių ir civilinės apyvartos pažeidimas, kiekviena tokio konflikto diena didina antagonizmą, kuris plečiasi ir kitų asmenų atžvilgiu, todėl protinga visuomenė turėtų siekti kuo greičiau šiuos konfliktus pašalinti“ [žr. 2.13., p. 195]. Ilgas laikotarpis nuo teisės pažeidimo iki teisės į gynybą įgyvendinimo – tai ir „sunki našta ekonominių santykių plėtotei, nes kilus ginčui apribojama turto, dėl kurio ginčijamasi, civilinė apyvarta [...], o turto išaldymas sudaro tiesiogines prielaidas nacionaliniam turtui mažėti“ [žr. 2.14., p. 26]. Ieškinio senaties instituto įtraukimo į civilinės teisės sistemą tikslingumą pateisina ir kiti veiksniai. Vienas iš pagrindinių civilinio proceso tikslų greta asmenų subjektinių teisių gynimo yra tinkamas įstatymų taikymas nustatytoms bylose faktinėms aplinkybėms, t. y. materialiosios tiesos byloje nustatymas [žr. 1.8., 2 straipsnis; 2.14. p. 26, 36, 37, 44]. Tačiau apie kokį „grynąjį“ teisingumą galima kalbėti, jeigu įrodymai apie praeityje egzistavusius faktus pradedami rinkti po kelių ar keliolikos metų. Po ilgesnio laikotarpio įrodymų vertė mažėja arba įrodymai visiškai prarandami, taigi kyla pavojus, kad bylos aplinkybės bus nustatytos netiksliai. Tai, be jokios abejonės, sunkina įrodinėjimo procesą ir tiesos nustatymą byloje. Teisės į teisminę gynybą apribojimas terminais skatina dėl teisės pažeidimo nukentėjusią šalį kreiptis į teismą kuo operatyviau, sudaro galimybę lengviau įrodyti teisės priklausymo bei pažeidimo faktus bei atkurti teisėtus interesus. Kita vertus, tokiais atvejais lengviau nuo ieškinio gintis taip pat ir atsakovui, nes, tikėdamasis galimo ieškinio įstatymuose nustatytų terminų, jis yra suinteresuotas išsaugoti gynimosi nuo potencialaus reikalavimo priemones. Nesant ieškinio senaties būtų pažeistos atsakovo teisės, nes skolininkas ne visada gali iš anksto įvertinti būtinumą išsaugoti ar surinkti tam tikrus įrodymus.

Esminės Civilinio kodekso ieškinio senaties instituto naujovės

Pasikeitus valstybės politinei santvarkai bei ekonominei sistemai, nuosavybės ir kitų teisinių santykių reguliavimo principams, Lietuvos ūkiui pradėjus dirbti rinkos sąlygomis remiantis privačios nuosavybės teise, iškelus individo interesus virš valstybės interesų, atsirado ir poreikis iš esmės reformuoti visą teisės sistemą. Esminiai politiniai bei ekonominiai pokyčiai pareikalavo keisti arba tobulinti galiojusius pažeistų teisių gynimo būdus, priemones ir tvarką. Dar 1990 m. kovo 11 d. patvirtintas Laikinasis Pagrindinis Įstatymas (44, 117, 118 str.) įtvirtino fundamentaliuosius asmens lygybės prieš įstatymą ir teismą, asmens ūkinės veiklos laisvės bei iniciatyvos, teismo nešališkumo ir nepriklausomumo principus, kurie buvo įtvirtinti 1992 m. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje (29, 46, 109 str.). Visiems civilinių teisinių santykių subjektams buvo nustatytos vienodos teisinės gynimo priemonės. Civilinių teisinių santykių subjektų lygiateisiškumas, teismo nešališkumas ir neutralumas suponavo poreikį ieškoti protingo balanso tarp teismo galių ir proceso šalių iniciatyvos (dispozicijos), tarp teismo aktyvumo procese bei šalių rungimosi principo¹ [žr. taip pat 2.14., p. 40, 47]. Ieškinio senaties reglamentavimas 1990–1994 m. iš esmės neatitiko pasikeitusių socialinių ekonominių sąlygų ir bendrųjų visuomeninio gyvenimo teisinio reguliavimo principų. Šalių padėtis ieškinio teisenos bylose būdavo nelygiateisė. Juo blogiau, kad tie patys principai buvo taikomi ir visiškai dispozityviose bylose. Todėl natūralu, kad toks teisinis reguliavimas anksčiau ar vėliau turėjo būti pakeistas. Dėl visuomeninio gyvenimo inertiškumo ir teisėkūros problemų 1964 m. CK 6 skirsnis, reglamentavęs ieškinio senaties taikymą ginant pažeistas teises, be jokių pakeitimų galiojo net iki 1994 m. vidurio.

Sovietinė civilinės ir civilinio proceso teisės doktrina, reglamentuodama visuomeninius santykius, apskritai pirmenybę teikė imperatyvioms teisės normoms, civilinių teisinių santykių stabilumui ir aktyviam teismo vaidmeniui civiliniame procese, nes pagrindinis civilinio proceso

---

¹ 2002 m. vasario 28 d. įstatymu Nr. IX–743 patvirtintas naujasis Civilinio proceso kodeksas, kuris grindžiamas socialinio civilinio proceso modeliu ir kuriame įgyvendinti visi minėti principai, įsigalioja nuo 2003 m. sausio 1 dienos // Žinios. 2002. Nr. 36–1340.

tikslas buvo nustatyti *objektyviają* tiesą byloje (1964 m. CPK 2 str. redakcija, galiojusi, kol 1994 m. lapkričio 8 d. buvo priimtas įstatymas Nr. I–459). Atitinkamai buvo nuvertinta šalių galimybė veikti proceso eigą ir galutinį rezultatą byloje, pažeisti teismo nešališkumo bei neutralumo principai, taigi ir šalių lygiateisiškumo principas, o rungimosi bei dispozityvumo principai civiliniame procese buvo įgyvendinami ne visa apimtimi [žr. 2.14., p. 37–38]. Tai turėjo įtakos ir ieškinio senaties institutui, nes pagal 1964 m. CK 85 straipsnio 2 dalį ieškinio senatį taikė teismas savo iniciatyva neatsižvelgdamas į šalių valią. Vėliau institutą paveikė dvi reformos. Pirmoji, kurią būtų galima pripažinti ir pagrindine, susijusi su 1994 m. gegužės 17 d. įstatymo Nr. I–459 įsigaliojimu (įsigaliojo nuo 1994 m. birželio 10 d.), nes šiuo įstatymu buvo įvykdyti konceptualūs ieškinio senatį reglamentuojančių teisės normų pakeitimai. Nors ieškinio senaties prigimtis ir samprata išliko nepakitę, tačiau teisiškai reglamentuojant ieškinio senaties taikymo principus buvo sugrįžta prie klasikinio modelio, galiojusio ir Lietuvoje iki 1940 metų¹.

1964 m. CK 83 straipsnio 1 dalis numatė skirtingos trukmės bendrąjį ieškinio senaties terminą atsižvelgiant į materialinių teisinių santykių šalių teisinį statusą: vienerių metų terminas buvo numatytas pareikšti reikalavimus ginčiuose tarp valstybinių ir kitokių organizacijų, o ginčiuose reikalavimus tarp kitų subjektų (kai bent viena ar abi ginčo šalys buvo fiziniai asmenys) – trejų metų trukmės bendrasis ieškinio senaties terminas. 1994 m. Civiliniame kodekse padarius pakeitimus bendrasis ieškinio senaties terminas – treji metai – buvo suvienodintas visiems civilinių teisinių santykių subjektams. Skirtingai nuo 1964 m. CK 85 straipsnio 2 dalyje numatytos nuostatos, kad ieškinio senatį teismas arba trečiųjų teismas taiko neatsižvelgdamas į šalių pareiškimą, 1994 m. gegužės 17 d. įstatymo redakcijoje nustatyta atvirkštinė norma, kad ieškinio senatis gali būti taikoma tik esant skolininko reikalavimui. Pagal iki 1994 m. birželio 10 d. galiojusią CK 89 straipsnio 2 dalies redakciją ieškinio senaties nutraukimo pagrindas buvo tik įpareigotojo fizinio asmens atlikimas veiksmų, kurie liudija, kad jis pripažįsta skolą, tačiau ieškinio senaties nenutraukdavo, jeigu tokius veiksmus atlikdavo įmonės, įstaigos ar organizacijos. 1994 m. pakeitimuose skolos pripažinimas yra ieškinio senaties termino eigos nutraukimo pagrindas neatsižvelgiant į skolą pripažinusio asmens teisinę padėtį. 1994 m. buvo panaikinta ir kitų materialinių teisinių santykių subjektų atžvilgiu nelygiavertė nuostata, kad ieškinio senatis netaikoma reikalavimams dėl valstybinio turto išreikalavimo (CK 93 str. 2 p.). 1964 m. CK 92 straipsnio 2 dalies pripažinimas netekusia galios taip pat susijęs su tikslu visiems civilinių teisinių santykių subjektams įtvirtinti vienodus ieškinio senaties taikymo standartus².

Taigi, kaip matyti, atliktais ieškinio senaties teisinio reguliavimo pakeitimais visų pirma buvo siekiama įtvirtinti vienodą ieškinio senaties taikymo teisinį režimą visiems civilinės apyvartos subjektams. Kita vertus, galima drąsiai tvirtinti, jog 1994 m. buvo atkurtas dispozityvumo ir rungimosi principų veikimas taikant taip pat ir ieškinio senaties instituto taisykles. Be jokios abejonės, tai buvo labai svarbus šio instituto raidos žingsnis prieš pat įsigaliojant Lietuvoje Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijai, kurios 6 straipsnio 1 punkte buvo įtvirtintas „procesinių priemonių (rungimosi) lygybės principas“, reiškiantis, kad kiekviena šalis bylos nagrinėjimo metu turi turėti vienodas galimybes ir kad nė viena iš šalių negali įgyti kokio nors pranašumo kitos šalies atžvilgiu [žr. 2.5., p. 34; 3.6.]. Pagal sovietinės civilinės teisės doktriną ieškinio senatis iš esmės buvo įrankis valstybės rankose, kad socialistinės organizacijos laikytųsi finansinės ir sutartinės drausmės, kuo greičiau pareikštų reikalavimus pagal kitų asmenų prievoles, nes sovietinė ekonomika buvo grindžiama planine ūkio sistema, kurioje neveikė ekonominiai civilinės apyvartos savireguliacijos svertai. Tuo tarpu rinkos ekonomika grįstoje ūkio sistemoje ieškinio senaties taikymas turi būti pačių ginčo teisinio santykio šalių reikalas.

¹ Žr.: Rusijos 1864 m. civilinės teisenos įstatymo 131, 132, 706 straipsnius // Civilinės teisenos įstatymas / Red. Č. Butkys. Kaunas, 1938; Rusų Senato sprendimas (904/101) dėl senėjimo taisyklių skundams bei ieškojimams pradėti pagal Civilinių įstatymų II knygos 694 straipsnio nuostatas // K. Šalkauskis. Civiliniai įstatymai. X tomo I dalis. Kaunas, 1933. P. 191–192.

² 1964 m. CK 92 straipsnio 2 dalyje buvo nustatyta, jog įmonėms, įstaigoms ir organizacijoms įstatymų nustatytais atvejais draudžiama įvykdyti prievolę pasibaigus ieškinio senaties terminui, taigi buvo pripažįstama, jog pasibaigus ieškinio senaties terminui, pasibaigia ir organizacijos subjektinė teisė.

Be to, 1994 m. CK pakeitimai buvo pirmasis žingsnis siekiant išplėsti ieškinio senaties terminų eigos sustabdymo pagrindus – CK 88 straipsnio 1 dalyje buvo numatyta, jog termino eiga sustabdoma ir tuo atveju, kai neveiksniam asmeniui nepaskirtas globėjas. Ši įstatymo leidėjo nuostata vėliau buvo išplėtota naujajame Civiliniame kodekse.

Kitų ieškinio senaties instituto normų turinys, pavyzdžiui, ieškinio senaties terminų trukmė atskiriems reikalavimams, terminų skaičiavimo taisyklės, sustabdymo bei nutraukimo pagrindai ir pan., atlikus 1994 m. reformą nepakito.

Nors ieškinio senaties instituto esminiai pakeitimai buvo padaryti 1994 m., prieš priimant naująjį Civilinį kodeksą vis dėlto išliko daug spęstinių šio instituto reglamentavimo tobulinimo klausimų. Naujajame CK nemažai problemų buvo išspręsta, tačiau ir šiame kodifikuotame teisės akte kai kurios problemos liko nepaliestos. Nemažai teisinio reguliavimo trūkumų bei spragų dar galima ištaisyti tobulinant kitus įstatymus ir juos derinant su Civiliniu kodeksu.

Visų pirma paminėtina svarbi naujovė – Civiliniame kodekse numatytų ieškinio senaties taisyklių subsidiaraus taikymo kitose teisės šakose įtvirtinimas. Kaip minėta anksčiau, daugelis įstatymų, reglamentuojančių įvairius privatus teisinius santykius, jeigu ir numatė iš šių teisinių santykių kylantiems reikalavimams pareikšti ieškinio senaties terminus, tai nereglementavo, pagal kokias taisykles šie terminai turi būti taikomi. Tai nebuvo numatyta ir iki 2001 m. liepos 1 d. galiojusiam 1964 m. Civiliniame kodekse. Kiti įstatymai paprastai tik numatydavo ieškinio senaties terminų trukmę ir, kai kuriais atvejais, terminų eigos pradžios skaičiavimo specifiką¹. Tiesa, tik SŠK šiuo atžvilgiu galima laikyti išimtimi, nes dėl ieškinio senaties taikymo bylose, kylančiose iš šeimos teisinių santykių, pats SŠK (9 str. 1 d.) nukreipė į civilinius įstatymus, jeigu šeimos įstatymai nenustatė kitokių taisyklių². Teismų praktikoje ši teisės spraga buvo užpildoma taikant įstatymo analogiją [žr. 3.7.]. Tuo tarpu naujojo CK 1.1 straipsnio 2 dalyje jau numatyta, kad šio kodekso normos taikomos ir kitiems turtiniams santykiams, kuriuos turi reglamentuoti kiti įstatymai, jeigu jie tam tikrų klausimų nereglementuoja. Be to, CK 1.1 straipsnio 3 dalis analogišką taisyklę atskirai aptaria reglamentuojant darbo teisinius santykius. Tai užpildo buvusio teisinio reguliavimo spragą ir dėl to, be abejonės, yra pozityvus dalykas.

1964 m. CK 84 straipsnis tiesiogiai nenustatė, kad kituose įstatymuose gali būti numatyti trumpesni už bendrąjį (treji metai) ieškinio senaties terminai. Dėl šio straipsnio konstrukcijos susidarė įspūdis, kad jo 2–5 dalyse numatytas sutrumpintų ieškinio senaties terminų sąrašas yra baigtinis. Nepaisant to, kaip matyti iš anksčiau pateiktų pavyzdžių, daugelis kitų įstatymų taip pat numatė sutrumpintus ieškinio senaties terminus. Taigi, nors aštresnių diskusijų tarp teisės mokslininkų bei praktikų nekilo, buvo pakankamai akivaizdi CK ir kitų įstatymų kolizija, kurią buvo galima pašalinti nebent sistemiškai aiškinant kodekso 84 straipsnį ir 83 straipsnio 1 dalį. Naujojo CK 1.125 straipsnyje nustatytas gerokai ilgesnis už buvusįjį bendrasis ieškinio senaties terminas – 10 metų. Be to, reikia manyti, siekiant pašalinti minėtą įstatymų koliziją, numatyta, kad sutrumpinti ieškinio senaties terminai gali būti

¹ Pavyzdžiui, pagal Darbo sutarties įstatymo 42 straipsnį ieškiniui dėl grąžinimo į darbą, neteisėto nušalinimo nuo darbo arba perkėlimo į kitą darbą pareikšti nustatytas mėnesio trukmės ieškinio senaties terminas. Jis skaičiuojamas nuo dokumento apie atleidimą iš darbo, nušalinimą, perkėlimą gavimo dienos. Žr.: Žinios. 1991. Nr. 36–973; Akcinių bendrovių įstatymo 31 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad ieškiniui dėl akcininkų visuotinio susirinkimo nutarimų pripažinimo negaliojančiais pareikšti numatytas 30 dienų ieškinio senaties terminas skaičiuojamas nuo tos dienos, kai asmuo sužinojo ar turėjo sužinoti apie nutarimo priėmimą // Žinios. 2000. Nr. 64–1914; pagal Piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymo 19 straipsnio 1 dalį valstybės institucijų sprendimai dėl nuosavybės teisių atkūrimo gali būti apskųsti teismui per 30 dienų nuo šių sprendimų įteikimo piliečiams dienos // Žinios. 1997. Nr. 65–1558; Kelių transporto kodekso 56 straipsnis ir Vidaus vandenų transporto kodekso 69 straipsnis nustatė dvejų metų trukmės ieškinio senaties terminą reikalavimams pareikšti, kurį vienu mėnesiu pratęsia pretenzijos pareiškimas; Geležinkelio transporto kodekso 72 straipsnis numato, kad pretenzijos pareiškimas vienerių metų trukmės ieškinio senaties terminą reikalavimams pareikšti pratęsia trimis mėnesiais // Žinios. 1996. Nr. 119–2772; Nr. 105–2393; Nr. 59–1402 ir t. t.

² Pavyzdžiui, iki 2001 m. liepos 1 d. galiojusio SŠK 10 ir 23 straipsnio 4 dalis nustatė, jog ieškinio senatis santuokinio turto padalijimui buvo 3 metai nuo tos dienos, kai asmuo sužinojo ar turėjo sužinoti apie teisės pažeidimą, tačiau ne anksčiau kaip po ištuokos tarp sutuoktinių įregistravimo; pagal SŠK 59 straipsnį ieškiniui dėl įrašo tėvais nugincijimo buvo nustatytas metų ieškinio senaties terminas, skaičiuojamas nuo to laiko, kai įrašytas kaip vaiko tėvas arba motina asmuo sužinojo ar turėjo sužinoti apie įrašą.

nustatyti ne tik Civiliniame kodekse, bet ir kituose įstatymuose. Todėl šiuo metu kituose įstatymuose trumpesni terminai ieškiniui pareikšti gali būti nustatomi „visiškai legaliai“. Be to, palyginti su buvusiu reglamentavimu, naujasis CK gerokai plačiau diferencijuoja ieškinio senaties terminų trukmę pagal atskirų reikalavimų rūšis ir specifiką – atskirų rūšių reikalavimams pareikšti kodekse numatyti 1, 3, 6 mėnesių, 1, 3, 5 metų ieškinio senaties terminai. Taigi, kaip matyti, sutrumpinti terminai kai kuriems reikalavimams pareikšti netgi ilgesni už anksčiau nustatytąjį bendrąjį ieškinio senaties terminą.

2000 m. CK 1.127 straipsnio 1 dalis dėl ieškinio senaties terminų eigos pradžios nustatymo bendrosios taisyklės pakartoja 1964 m. CK 86 straipsnio nuostatas, tačiau ši norma numatė, kad šios taisyklės išimtis gali numatyti kiti įstatymai. Anksčiau galiojęs 1964 m. CK terminų eigos pradžios fiksavimo išimčių nenurodė. Tuo tarpu naujojo CK 1.127 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad išimtys gali būti numatytos ir pačiame kodekse, o to paties straipsnio 2–5 dalyse iš bendrosios taisyklės numatytos ir tokios išimtys, kurios terminų eigos pradžią sieja ne su subjektyviu asmens savo teisės pažeidimo suvokimu. Šiais atvejais ieškinio senaties termino eigos pradžia nustatoma remiantis objektyviais kriterijais (pasibaigęs prievolės įvykdymo terminas, reikalavimas įvykdyti prievolę, pagrindinės prievolės įvykdymo momentas, bet ne kreditoriaus sužinojimas apie, pvz., neįvykdytą prievolę nustatytu terminu ar apie įvykdytą pagrindinę prievolę). Tai turėtų iš esmės palengvinti spręsti šiose normose nurodytų kategorijų ginčus, nes teisminėje praktikoje daugiausiai diskusijų kyla dėl ieškinio senaties terminų eigos pradžios. Kartu reikėtų pažymėti, jog nurodytos Kodekso nuostatos įstatymo lygiu iš esmės įteisina jau suformuotą teisminę praktiką tam tikrų kategorijų bylose, pavyzdžiui, dėl ieškinio senaties termino eigos pradžios reikalavimams iš terminuotų prievolių, tęstinio pobūdžio pažeidimų (dėl netesybų, palūkanų ir pan. priteisimo), regresiniams reikalavimams [žr. 2.15., p. 10–12; taip pat 3.8.]. Beje, siekiant anksčiau minėtų tikslų, naujojo CK projekto rengėjai galėjo neapsiriboti objektyvių kriterijų ieškinio senaties termino eigos pradžia apibrėžti vien kelių rūšių reikalavimams nustatymu. Kitų valstybių ir tarptautinėje privatinėje teisėje šios problematikos teisinis reglamentavimas išsamesnis, todėl nustatinėjant konkrečiuose ginčiuose ieškinio senaties terminų eigos pradžią yra didesnis teisinis apibrėžtumas bei mažiau erdvės paliekama subjektyvumui bei atsitiktinumui¹ [žr. taip pat 2.1.]. Iki 1940 m. Lietuvos teritorijoje galioję Rusijos civiliniai įstatymai taip pat numatė daug išimčių iš ieškinio senaties eigos pradžios skaičiavimo bendrosios taisyklės [žr. 2.16. – 694 str. priedėlio 1 str. 10 paragrafą]. Naujajį reglamentavimą Civiliniame kodekse nuo galiojusio skiria ir tai, kad 1964 m. CK 86 straipsnyje buvo įtvirtinta, jog ieškinio senaties terminų sustabdymo ir nutraukimo pagrindus gali nustatyti ir kiti įstatymai (o ne tik CK), tuo tarpu tokia nuostata naujajame CK neišliko. Tai reiškia, jog visi ieškinio senaties terminų sustabdymo arba nutraukimo pagrindai išvardyti Civiliniame kodekse, ir tai yra baigtinis sąrašas. Tokią įstatymų leidėjo poziciją galima suprasti ir pateisinti, nes dėl didelės ieškinio senaties instituto įtakos pažeistų teisių gynimui, ieškinio senaties taikymo pagrindinius principus būtina vienodinti – išdėstyti juos viename teisės akte bei leisti tik kai kurių senaties taikymo taisyklių išimtis dėl atskirų teisinių santykių specifikos. Dėl šio teisinio reguliavimo pakeitimo iškyla CK ir kai kurių galiojančių įstatymų, nustatančių kitokias nei CK, terminų sustabdymo arba nutraukimo taisykles, suderinimo problema².

Naujojo CK 1.129 straipsnio 1 dalyje numatyti keturi nauji ieškinio senaties terminų eigos sustabdymo pagrindai (5–8 punktai). Trys iš jų susiję su prievolės šalių artimais giminytės arba kitais santykiais, ketvirtasis – su teisės akto, kuris reguliuoja ginčo teisinius santykius, galiojimo sustabdymu. Kodekso 1.129 straipsnio 1 dalies 5 punkte numatytas terminų eigos sustabdymo pagrindas yra sutuoktinių artimi santykiai, kurie realiai trukdo

¹ Žr.: 1974 m. Niujorko konvencijos dėl ieškinio senaties tarptautinėje prekyboje 9–12 straipsnius, skirtus ieškinio senaties terminų eigos pradžiai skaičiuoti. 10–12 straipsniai nustato objektyvius ieškinio senaties terminų eigos pradžios kriterijus, pavyzdžiui, termino eiga skaičiuojama nuo pažeidimo momento, nuo pranešimo skolininkui apie prekių trūkumus, nuo prekių perdavimo dienos ir pan.

² Pavyzdžiui, Prekybinės laivybos įstatymo 76 straipsnio 2 dalyje numatytas papildomas ieškinio senaties termino sustabdymo pagrindas, pagal kurį, jeigu ieškinio sumos apskaičiavimas priklauso nuo dispašos surašymo, ieškinio senaties termino eiga sustabdoma nuo dienos, kurią dispašeris priima nutarimą dėl bendrosios avarijos fakto, iki dienos, kai dispašą gauna suinteresuotas asmuo // Žinios. 1994. Nr. 101–2300.

vienam sutuoktiniui pareikšti ieškinį dėl prievolės vykdymo kito sutuoktinio atžvilgiu. Kai prievolės šalis yra globėjas (rūpintojas) ir globotinis (rūpintinis) arba tėvai ir nepilnamečiai jų vaikai (išskyrus atvejus, kai rūpintinis ar nepilnametis vaikas tam tikruose teisiniuose santykiuose turi visišką veiksnumą), globėjas, rūpintojas arba tėvai pagal įstatymą turėtų atstovauti globotiniui, rūpintiniui ar nepilnamečiui vaikui, kartu būdami to pačio teisinio ginčo priešinga šalis. Kadangi įstatymai tokį atstovavimą draudžia (CK 2.134 str.), realią galimybę ginti savo teises globotinis, rūpintinis ar vaikas įgyja tik tada, kai jam paskiriamas kitas globėjas (rūpintojas) arba jis tampa visiškai veiksnus. Dėl nurodytų priežasčių šie ieškinio senaties terminų sustabdymo pagrindai neabejotinai kodekse numatyti visiškai pagrįstai¹. Logiškai papildytas taip pat minėto straipsnio 1 dalies 4 punktas, pagal kurį ieškinio senaties termino eiga sustabdoma ne tik kai neveiksniam asmeniui nepaskirtas globėjas, bet ir kai rūpintojas nepaskirtas ribotai veiksniam asmeniui, nes tinkamai sau atstovauti ir ginti savo pažeistas teises teisiniuose santykiuose, kai jo veiksnumas apribotas, negali ne tik neveiksnus, bet ir ribotai veiksnus asmuo.

CK 1.129 straipsnio 1 dalies 8 punkte numatytas naujas ieškinio senaties termino sustabdymo pagrindas (kai sustabdomas įstatymo ar kito teisės akto, reglamentuojančio ginčo santykius, veikimas) siejamas su tuo, kad sustabdžius ginčo teisinius santykius reglamentuojančio teisės akto galiojimą, taikyti tokio teisės akto nuostatas negalima, kaip kad negalima taikyti ir įstatymo ar teisės analogiją [žr. taip pat 2.8., p. 260–261; 1.20.; 1.22.]².

Labai svarbūs teisinio reguliavimo pakeitimai susiję su ieškinio senaties terminų nutraukimo pagrindais bei termino eigos pradžia ją nutraukus. 1964 m. CK 89 straipsnio 3 dalyje numatyta nuostata, jog nutraukus ieškinio senaties termino eiga prasideda iš naujo, ne tik neišsprendė termino eigos pradžios ją nutraukus problemos, bet netgi buvo akivaizdžiai klaidinanči. Ši norma, aiškinama semantiškai (pagal žodžių prasmę), neturėjo loginio ryšio su ieškinio senaties nutraukimo pagrindais. Taip aiškinant buvo galima prieiti prie absurdiškų išvadų, nes tokiu atveju ieškinio senaties termino eiga iš naujo turėtų prasidėti kitą dieną, kai ieškinys pareikštas teisme, todėl, bylos neišnagrinėjus laikantis ieškinio senaties termino, toks ieškinys turėjo būti atmestas skolininko reikalavimu dėl pasibaigusio senaties termino. Kita vertus, jei ieškinio senatis buvo nutraukta dėl atliktų skolos pripažinimą patvirtinančių veiksmų prieštaraujant bendrajai taisyklei, ieškinio senaties eiga turėjo prasidėti iš naujo, nors skolininkas ir toliau savo prievolės neginčijo. Reikia pripažinti, kad teismų praktika, nors ir paneigdamas teisės normos tiesioginę prasmę, kai kuriose bylose pagrįstai ją aiškino siegdama su kitomis ieškinio senaties instituto normomis, atsižvelgiant į šio instituto prigimtį bei jo normų taikymo bendruosius principus – naujo ieškinio senaties termino eigos pradžia reikėtų laikyti dieną, kai ieškovas sužinojo ar turėjo sužinoti apie aplinkybių, sudariusių pagrindą nutraukti termino eigą, išnykimą, t. y., kad skolininkas vėl skolos nepripažįsta, nors ir buvo ją pripažinęs [žr. 3.9.]. Tačiau dėl normos ydingumo teismų praktika buvo nevienoda, manant, jog grąžinus skolą ieškinio senaties termino eiga iš naujo prasideda kitą dieną, kai termino eiga nutraukiama [žr. 3.10.]. Šie pavyzdžiai pakankamai iškalbingai patvirtina, jog teisinį reglamentavimą šioje srityje buvo būtina tobulinti. Naujojo Kodekso 1.130 straipsnio 3 dalis tiksliai apibrėžė momentą, nuo kurio iš naujo prasideda ieškinio senaties termino eiga nutraukus – kai išnyksta aplinkybės, kurios buvo pagrindas ieškinio senaties terminą nutraukti. Kadangi, kaip ir anksčiau, išliko du ieškinio senaties termino nutraukimo pagrindai (skolininko veiksmų, patvirtinančių skolos pripažinimą, atlikimas ir ieškinio pareiškimas), akivaizdu, jog minėtoji nuostata taikytina pirmajam pagrindui. Ieškinio senatį nutraukus ieškinio

¹ Analogiškai pagrindai numatyti daugelyje kitų valstybių, žr., pavyzdžiui, Vokietijos CK 204 straipsnį ir kt. / Ex-tinctive prescription / On the Limitation of Actions / edited by Ewoud H. Hondius. The Hague: Kluwer Law International, 1995; panašūs pagrindai buvo nustatyti ir Rusijos civilinių įstatymų X tomo I dalies 694 straipsnio priedėlio 2 straipsnyje.

² Įstatymo galiojimo sustabdymo atvejais numato Konstitucijos 106 straipsnio 4 dalis bei 145 straipsnis. Taigi Konstitucijoje nurodytais atvejais sustabdžius atitinkamų aktų galiojimą, aptariamas ieškinio senaties eigos sustabdymo pagrindas pasiteisinti, nes asmuo, kurio teisė pažeista ar ginčijama, netenka teisinio pagrindo pateikti ieškinį. Tačiau problemiška būtų taikyti naujojo ieškinio senaties termino sustabdymo pagrindą tais atvejais, kai atitinkamų teisės aktų normos būtų sustabdytos Konstitucijoje nenumatytais atvejais, nes visų pirma iškiltų įstatymo, kuriuo sustabdytas kitų teisės aktų galiojimas, konstitucingumo klausimas.

pareiškimu, ieškinio senaties termino eigos pradžia ją nutraukus aptarta atskirai – numatyta, kad ieškinio senatį nutraukus ieškinio pareiškimu, jei iš ginčo teisinio santykio galima pareikšti tapatų reikalavimą, ieškinio senaties termino eiga ją nutraukus prasideda įsiteisėjus teismo sprendimui pirmojoje byloje.

Kita ne mažiau svarbi reglamentavimo naujovė numatyta kodekso 1.130 straipsnio 4 dalyje – ieškinio senaties termino nenutraukia ieškinio, kuris buvo paliktas nenagrinėtas, pareiškimas, tačiau ne visais atvejais, kaip buvo 1964 m. CK 89 straipsnio 4 dalyje, bet tik kai pareiškimas paliktas nenagrinėtas dėl ieškovo kaltės [žr. 3.11.]. Be to, įstatymų leidėjas pašalino buvusią teisės spragą, kuri, beje, taip pat jau buvo užpildyta teismine praktikoje, kad ieškinio senaties nenutraukia ieškinys, kurį atsisakyta priimti ar kurio atsisakė ieškovas. Nuo 2003 m. sausio 1 d. įsigaliojus naujam Civilinio proceso kodeksui, ši nuostata, suprantama, bus taikoma ir ieškinį atsiėmus pagal CPK 139 straipsnį.

2000 m. CK yra ir kitų naujovių, palyginti su ankstesniu ieškinio senaties instituto reglamentavimu. Pavyzdžiui, Kodekso 1.128 straipsnyje nustatyta, jog pasikeitus prievolės asmenims ieškinio senaties terminų skaičiavimo tvarka nesikeičia, tačiau kiti įstatymai gali numatyti šios taisyklės išimtis, tuo tarpu tokia išlyga 1964 m. CK 87 straipsnyje nebuvo numatyta. Atitinkamai naujojo CK 1.132 straipsnis nustatė, kad kitokios sutrumpintų ieškinio senaties terminų nutraukimo, sustabdymo, atnaujinimo taisyklės gali būti nustatytos kituose įstatymuose. Tai sietina su teisinių santykių, iš kurių kilusiems reikalavimams pareikšti nustatyti sutrumpinti terminai, specifika ir yra bendrosios taisyklės, kad ieškinio senaties terminų nutraukimo, sustabdymo ir atnaujinimo tvarką nustato Civilinis kodeksas, išimtis. Kodekso 1.131 straipsnio 3 dalyje numatyta nauja ieškinio senaties instituto norma yra susijusi su įgyjamosios senaties instituto įvedimu.

Suprantama, tobulinant ieškinio senaties institutą galėjo būti įdėta dar daugiau pastangų – liko daug teisės spragų, susijusių su ieškinio senaties taikymo procesiniais teisiniais aspektais, buvo galima detalizuoti ir sugriežtinti ieškinio senaties terminų eigos pradžios skaičiavimo taisyklės bei jas labiau diferencijuoti pagal atskiras reikalavimų rūšis, lanksčiau ir detaliau reglamentuoti ieškinio senaties nutraukimo pagrindus, nustatyti kriterijus bei ieškinio senaties terminų atnaujinimo pagrindus ar netgi apriboti galimybę šį terminą atnaujinti tam tikrų civilinių teisinių santykių subjektų (pvz., juridinių asmenų) atžvilgiu ir t. t. Tačiau šie klausimai galėtų būti jau kitų straipsnių tyrimo objektu.

Išvados

1. Ieškinio senatis – pozityvus civilinės teisės institutas, įstatymų leidėjo nustatytas atsižvelgiant į abiejų teisinio santykio šalių bei visuomenės interesus, siekiant civilinių teisinių santykių stabilumo, jų subjektų teisių ir pareigų turinio teisinio apibrėžtumo bei teisingo faktinių aplinkybių nustatymo nagrinėjant civilines bylas.

2. Ieškinio senaties taikymo teisinis reguliavimas turi būti grindžiamas šiais pagrindiniais civilinių teisinių santykių subjektų lygiateisiškumo, dispozityvumo, teismo neutralumo taikant ieškinio senaties normas, ieškinio senaties reglamentavimo tik įstatymais, imperatyvaus teisinio reguliavimo metodo principais.

3. Įvykdžius Lietuvoje ieškinio senaties instituto reformą 1994 ir 2001 metais, šio instituto, kaip teisinio reiškimo, samprata, paskirtis visuomenėje nepasikeitė – pasibaigus ieškinio senaties terminui išnyksta tik teisė ginti pažeistą teisę pateikus ieškinį, tačiau teisė kreiptis į teismą bei pati subjektinė teisė išlieka.

4. 1994 m. Civiliniame kodekse įtvirtintas vienodas ieškinio senaties taikymo teisinis režimas visiems civilinės apyvartos subjektams, atkurtas dispozityvumo, rungimosi, šalių lygiateisiškumo bei teismo neutralumo principų veikimas taikant ieškinio senaties taisyklės – ieškinio senatį teismas visais atvejais gali taikyti tik esant skolininko (atsakovo) reikalavimui.

5. Naujasis (2000 m.) Civilinis kodeksas, prailgindamas bendrojo ieškinio senaties termino trukmę, diferencijuodamas šio termino trukmę atsižvelgdamas į atskirų reikalavimų specifiką, nustatydamas naujus ieškinio senaties terminų sustabdymo pagrindus, detaliau ir

palankiau ieškovui apibrėždamas šių terminų skaičiavimo taisykles juos nutraukus, nustatydamas išimtis iš bendrosios ieškinio senaties terminų eigos pradžios taisyklės bei užpildydamas kitas šio instituto teisinio reguliavimo spragas, susiaurino ieškinio senaties taikymo ribas ir suteikė pirmenybę ne teisinių santykių stabilumui, bet teisės gynimui nuo pažeidimų. Tokį reglamentavimą lemia EŽTPLA konvencijos 6 straipsnyje, Konstitucijos 30 straipsnyje bei Civilinio kodekso 1.2 straipsnyje įtvirtintas visokeriopos civilinių teisių teisminės gynybos principas, poreikis stiprinti asmenų teisių ir laisvių apsaugą bei numatyti efektyvius pažeistų teisių gynimo būdus.

LITERATŪRA

1. Norminė

- 1.1. Lietuvos Respublikos Konstitucija.
- 1.2. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija // Žinios. 1995. Nr. 40–987.
- 1.3. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, patvirtintas 1964 m. liepos 7 d. įstatymu.
- 1.4. Lietuvos Respublikos 1994 m. gegužės 17 d. įstatymas Nr. I–459 dėl LR Civilinio kodekso pakeitimo ir papildymo // Žinios. 1994. Nr. 44–805.
- 1.5. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso projekto Nr. P–1877 ir įstatymo projekto Nr. P–1878 aiškinamasis raštas, pateiktas LR Teisingumo ministerijos 1999 m. birželio 10 d. LR Seimui / www3.lrs.lt.
- 1.6. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, patvirtintas 2000 m. liepos 18 d. įstatymu Nr. VIII–1864 // Žinios. 2002. Nr. 74–2262.
- 1.7. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas, patvirtintas 1964 m. liepos 7 d. įstatymu.
- 1.8. Lietuvos Respublikos 2002 m. vasario 28 d. įstatymu Nr. IX–743 patvirtintas Civilinio proceso kodeksas // Žinios. 2002. Nr. 36–1340.
- 1.9. Lietuvos Respublikos darbo kodeksas // Žinios. 2002. Nr. 64–2569.
- 1.10. Lietuvos Respublikos darbo įstatymų kodeksas, patvirtintas 1972 m. birželio 1 d. įstatymu.
- 1.11. Lietuvos Respublikos santuokos ir šeimos kodeksas, patvirtintas 1969 m. liepos 16 d. įstatymu.
- 1.12. Lietuvos Respublikos geležinkelio transporto kodeksas // Žinios. 1996. Nr. 59–1402.
- 1.13. Lietuvos Respublikos kelių transporto kodeksas // Žinios. 1996. Nr. 119–2772.
- 1.14. Lietuvos Respublikos prekybinės laivybos įstatymas // Žinios. 1996. Nr. 101–2300.
- 1.15. Lietuvos Respublikos vidaus vandenų transporto kodeksas // Žinios. 1996. Nr. 105–2393.
- 1.16. Lietuvos Respublikos darbo sutarties įstatymas // Žinios. 1991. Nr. 36–973.
- 1.17. Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas // Žinios. 2000. Nr. 64–1914.
- 1.18. Lietuvos Respublikos patentų įstatymas // Žinios. 1994. Nr. 8–120.
- 1.19. Lietuvos Respublikos prekių ženklų įstatymas // Žinios. 2000. Nr. 92–2844.
- 1.20. Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atstatymo tvarkos ir sąlygų“ galiojimo sustabdymo laikinasis įstatymas 1997 m. sausio 16 d. Nr. VIII–76 // Žinios. 1977. Nr. 6–89.
- 1.21. Lietuvos Respublikos piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymas // Žinios. 1997. Nr. 65–1558.
- 1.22. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. lapkričio 13 d. sprendimas dėl LR Seimo narių grupės prašymo ištirti, ar LR įstatymo „Dėl piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atstatymo tvarkos ir sąlygų“ galiojimo sustabdymo laikinasis įstatymas atitinka Lietuvos Respublikos Konstituciją // Žinios. Nr. 104–2645.
- 1.23. Lietuvos valstybės teisės aktai (1918 02 16–1940 06 15). – Vilnius, 1996.
- 1.24. *Buergerliches* Gesetzbuch – vom 18. August 1896. Zivilrecht. Wirtschaftrecht. – Baden–Baden, Nomos Verlagsgesellschaft, 1994.
- 1.25. 1974 m. Niujorko Konvencija dėl ieškinio senaties tarptautinėje prekyboje. www.uncitral.org/en-index.htm.

2. Specialioji

- 2.1. *Extinctive prescription / On the Limitation of Actions* / edited by Ewoud H. Hondius. – The Hague: Kluwer Law International, 1995.
- 2.2. Vasarienė D. Civilinė teisė: Paskaitų ciklas. – Vilnius: Vilniaus vadybos kolegija, 2002.
- 2.3. Civilinė teisė. – Kaunas: Vijusta, 1997.
- 2.4. *Гражданское право*. Часть 1. – Москва, 1998.
- 2.5. *Гомиен Д.* Путеводитель по Европейской Конвенции о защите прав человека. Совет Европы, 1994.
- 2.6. *Berger V.* Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencija. – Vilnius: Pradai, 1997.
- 2.7. *Vaišvila A.* Teisės teorija. – Vilnius: Justitia, 2000.
- 2.8. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos. – Vilnius: Justitia, 2001.
- 2.9. *Mikelėnienė D., Mikelėnas V.* Teismo procesas: Teisės aiškinimo ir taikymo aspektai. – Vilnius: Justitia, 1999.

- 2.10. **Lietuvos Respublikos** Konstitucijos komentaras. I dalis / Valstybė ir teisė. 2000. Nr. 4–6.
- 2.11. **Usher J. A.** Bendrieji Europos bendrijos teisės principai – Vilnius: Naujoji Rosma, 2001.
- 2.12. **Лобанов Г.** Реквием по исковой давности. <http://jurga.hut.ru/all.docs/>.
- 2.13. **Klein F., Engel F.** Der Zivilprozess Oesterreichs. – Manheim, 1927.
- 2.14. **Nekrošius V.** Civilinis procesas: koncentruotumo principas ir jo įgyvendinimo galimybės. – Vilnius: Justitia, 2002.
- 2.15. **Driukas A.** Ieškinio senaties taikymo problemos sprendžiant prievolių įvykdymo užtikrinimo klausimus // Prievolių įvykdymo užtikrinimo teisinės problemos. Teminis straipsnių rinkinys. – Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2001.
- 2.16. **Šalkauskis K.** Civiliniai įstatymai. X tomo I dalis. – Kaunas, 1933.
- 2.17. **Civilinės** teisenos įstatymas / Red. Č. Butkys. – Kaunas, 1938.

3. Praktinė

- 3.1. **Lietuvos** vyriausiojo administracinio teismo teisėjų kolegijos 2001 m. balandžio 5 d. nutartis A. Balčius v. Vyriausioji rinkimų komisija administracinėje byloje Nr. AS⁷– 331/2001 // Administracinių teismų praktika. Nr. 1.
- 3.2. **Lietuvos** Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartys 2000 m. kovo 8 d. V. Bogatyriovas v. AB „Velga“ civilinėje byloje Nr. 3k–3–253/2000, kat. 2 // Teismų praktika. Nr. 13; 1999 m. rugsėjo 8 d. V. Kazlauskas v. LR Vidaus reikalų ministerijos Pasienio policijos departamento Šiaulių rinktinė civilinėje byloje Nr. 3k–3–428/1999 // Teismų praktika. Nr. 12.
- 3.3. **LAT CBS** teisėjų kolegijos nutartys 2000 m. gruodžio 11 d. S. Barkauskas v. Šiaulių apskrities viršininko administracija ir kt. civilinėje byloje Nr. 3k–3–1330/2000, kat. 35; 2000 m. gegužės 29 d. J. Kabardo v. J. Riabakon civilinėje byloje Nr. 3k–3–589/2000, kat. 42.
- 3.4. **LAT CBS** teisėjų kolegijos 2000 m. birželio 21 d. nutartis G. Šiošė v. Generalinė prokuratūra Nr. 3k–3–710/2000, kat. 7.
- 3.5. **LAT CBS** teisėjų kolegijos nutartys 2001 m. birželio 11 d. A. Žymantienė ir kt. v. I. Volungevičienė civilinėje byloje Nr. 3k–3–700/2001, kat. 18.3; 2002 m. vasario 11 d. A. Nemeika v. AB „Antrimeta“ civilinėje byloje Nr. 3k–3–275/2002, kat. 18.3; 2001 m. gruodžio 3 d. M. Zembžyskis v. G. Mikalaitis civilinėje byloje Nr. 3k–3–1247/2001, kat. 18.4; 2000 m. rugsėjo 20 d. Vilniaus miesto valdyba v. Vilniaus knygos draugija civilinėje byloje Nr. 3k–3–856/200, kat. 43 // Teismų praktika. Nr. 14.
- 3.6. **LAT CBS** teisėjų kolegijos 2000 m. spalio 30 d. nutartys L. Gumuliauskas v. ŽŪB „Medvėgalis“ ir kt. civilinėje byloje Nr. 3k–3–1097/2000, kat. 36; 2000 m. spalio 5 d. E. Stankevičienė v. J. Stankevičienė civilinėje byloje Nr. 3k–3–1072/2000, kat. 43.
- 3.7. **LAT CBS** nutartys 2000 m. rugpjūčio 23 d. J. Narbutas v. Plungės rajono priešgaisrinė gelbėjimo tarnyba civilinėje byloje Nr. 3k–3–733/2000, kat. 1 // Teismų praktika. Nr. 14.; 2000 m. kovo 8 d. V. Bogatyriovas v. AB „Velga“ civilinėje byloje Nr. 3k–3–253/2000, kat. 2 // Teismų praktika. Nr. 13.; 1999 m. gegužės 24 d. V. Subočius v. Pasienio policijos departamentas prie LR VRM civilinėje byloje Nr. 3k–3–168/1999, kat. 1.
- 3.8. **LAT CBS** teisėjų kolegijos nutartis 2000 m. birželio 5 d. S. Jonaitis v. L. Pupienienė civilinėje byloje Nr. 3k–3–643/2000, kat. // Teismų praktika. Nr. 14.
- 3.9. **LAT CBS** teisėjų kolegijos nutartys 2001 m. spalio 10 d. UAB „Santehnika“ v. UAB „Mituva“ civilinėje byloje Nr. 3k–3–952/2001, kat. 18.2 // Teismų praktika. Nr. 16.; 1999 m. gegužės 31 d. A. Markevičius v. Marijampolės rajono savivaldybės administratorius ir kt. civilinėje byloje Nr. 3k–3–204/1999, kat. 1.
- 3.10. **LAT CBS** teisėjų kolegijos 2000 m. gegužės 1 d. nutartis UAB „Liubeksas“ v. G. Gėgelis civilinėje byloje Nr. 3k–3–488/2000, kat. 4.
- 3.11. **LAT CBS** teisėjų kolegijos 2001 m. birželio 11 d. nutartis A. Žymantienė v. I. Volungevičienė ir kt. civilinėje byloje Nr. 3k–3–700/2001, kat. 18.3.

***The Development of the Institution of Limitation of Actions in Lithuania:
Material and Process Legal Aspects***

Artūras Driukas

Law University of Lithuania

SUMMARY

The article describes the conception of limitation, the purpose and the main principles of application in the modern law, examines the reform of the institution of limitation after re-creation of the independence of Lithuania. The article also discusses the main changes of law norms of this institution made in the new Civil code, the perspectives of legal regulation and application of limitation. When the independence of Lithuania was re-created the regulation of institution of limitation was inadequate to social economical circumstances and common principles of the public system juridical regulation. The Civil code regulation of the institution of limitation was essentially modified at 1994 - there was determined the uniform legal regime of application of limitation to all subjects of civil turnover and restored the effect of such principles as equality, disposition, impartiality of court in application of rules of limitation. It's determined that limitation can be applied in all cases only according the demand of the debtor (defendant). Some other innovations of legal regulation of limitation are also analysed by using the comparative method. These innovations are determined in the Civil Code confirmed by law No. VIII-1864 at 18th of July 2000 and causes the restriction of the application of limitation, granting the priority to defence of rights.

